

Алла Дмитренко (Луцьк)

АКТУАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МУЗЕЇ ІСТОРІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ВОЛИНІ – СКАНСЕНІ У СЕЛИЩІ РОКИНІ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ

Проаналізовано форми актуалізації культурної спадщини у Музеї історії сільського господарства Волині – скансені. З'ясовано, що популяризація культурної спадщини відбувається через відвідання стаціонарної експозиції (природа, археологія та ін.) та виставок; знайомства з народною архітектурною спадщиною у скансені; відвіданням численних масових заходів.

Ключові слова: Музей історії сільського господарства Волині – скансен, експозиція, виставка, екскурсія, фестиваль, майстер-клас.

Музей історії сільського господарства Волині – скансен важливий осередок актуалізації культурної спадщини, що обумовлюється наявністю тут різноманітних об'єктів культурної спадщини – природи, народної архітектури, археології, нематеріальної культурної спадщини. Актуалізація спадщини передбачає використання всіх її основних властивостей. Об'єкти культурної спадщини зберігають у собі певну інформацію «про те, результатом чого вони є самі». Музейні пам'ятки несуть у собі інформацію різного роду – історичну, тому що створені і функціонували в певну історичну епоху; технологічну – відображують технічні досягнення певної епохи; естетичну – передають естетичні смаки майстринь. І звісно, музейні пам'ятки у якісь мірі впливають на свідомість людини, яка знайомиться з ними. Пізнання нової інформації дозволяє ширше проникнути в суть історичних, культурних, соціальних, економічних та ін. явищ, які репрезентують музейні пам'ятки.

Музей у с. Рокині дотепер не став об'єктом активних наукових пошуків. Найбільш інформативними є історико-краєзнавчі нариси про пам'ятки народної архітектури, наявні в музеї, та землеробські знаряддя праці, представлені в стаціонарній (закритій) експозиції музею, опубліковані засновником і першим директором музею-скансену Олександром Середюком: «Крила з минулого» (1990, 2024), «Скарбниця історії Волині», «Землеробські знаряддя Волині», «Мудрість поліщуків», «Зустріч з минулим». О. Середюком, О. Роговою та ін. опубліковані численні повідомлення у наукових збірниках і періодичних виданнях. Скансеном доволі активно цікавляться журналісти, які повідомляють про різноманітні події, що тут проходять.

Першою формою актуалізації культурної спадщини в Музеї історії сільського господарства Волині – скансені є експозиційно-виставкова робота. Експозиція Музею складається із двох частин – стаціонарної (закритої, у приміщенні) і скансену – вуличної експозиції. Стаціонарну експозицію Музею започатковано 1978 року. Ініціатором створення Музею історії сільського господарства Волині і його засновником, як наголошує О. Середюк, був перший директор Волинської державної сільськогосподарської дослідної станції Петро Теслюк [6, с. 6]. З метою збору предметів для майбутнього музею, було підготовлено звернення дослідної станції до фахівців сільськогосподарського виробництва, працівників колгоспів і радгоспів, передовиків і новаторів виробництва під назвою «Експонати – музею історії сільського господарства Волині». Ентузіастам-краєзнавцям, фотолюбителям та народним умільцям, які б передали до музею найбільшу кількість предметів, обіцяли грамоти, свідоцтва і матеріальну винагороду [1]. Створення експозиції розпочалося 1978 року за участі О. Середюка, який і став першим директором

нового Музею. Експозицію першого залу відкрито 5 лютого 1979 року. На 1983 рік було створено експозицію шести залів і Колегія Міністерства культури України присвоїла Музею почесне найменування «Народний музей» [5; 6, с. 6].

Зал природи та екології сформований з інформаційних стендів на стінах, діорам з підсвіченням, опудал тварин. Музейна експозиція знімає проблему дефіциту наочності при вивченні багатьох тем. Захоплення дітей і дорослих викликає експозиція «Фауна і флора Волині», присвячена рослинам і тваринному світу Волині. Тут експонується ряд опудал звірів і птахів, характерних для краю. При проведенні екскурсії, звертається увага й на формування екологічного світогляду відвідувачів, особливо дітей. На реальних прикладах показуються втрати лісової поверхні, зміни в чисельності дичини. Це сприяє чуттєвому сприйняттю інформації і впливає на соціальну поведінку відвідувачів. Експозиція може активно використовуватися з виховною і освітньою метою – для навчання здобувачів загальної та вищої освіти.

Розвиток людського суспільства на території Волині представлений в експозиції «Археологія Волинської області». В останні роки все більше відвідувачів цікавлять питання найдавніших періодів історії рідного краю, що дуже важливо у формуванні патріотизму. Артефакти, витворені людиною багато тисячоліть тому, в музеї продовжують жити новим життям, наповнюючись новим змістом і здійснюючи зв'язок багатьох поколінь. Окрім карт і схем оформлено ряд вітрин із археологічними артефактами. Частина експозиції має чітке ідеологічне забарвлення і потребує перебудови за сучасними стандартами експозиційного вирішення.

Третій зал – «Сільське господарство Волині кінця XIX – першої половини XX століття», який, на нашу думку, правильніше назвати його етнографічним, Окрім знарядь праці для обробки ґрунту, догляду за рослинами, збирання зернових та їх переробки, експозиція містить різноманітне начиння: посуд і рогачі до печі, маслобійки, ночви, рублі для прасування, ковортки, елементи упряжі та ін. Етнографічна експозиція також потребує повної зміни.

Четвертий зал – «Історія центру хліборобської культури» – присвячений історії Волинської державної сільськогосподарської дослідної станції, Експозиція побудована на архівних документах та предметах, що ілюструють історію станції. Експонується виставка «Теслюку Петру Сергійовичу – 85 років», відкрита до ювілею науковця та ініціатора створення музею.

П'ятий зал – виставковий. Тут влаштовані постійнодіючі виставки: «Картинна галерея», «Традиції молочного скотарства Волині»; «Ми – волиняни» – про національні рухи в історії України; «Свободу не спинити» і «Революція гідності 2014 рік», присвячені Майданам 2004 і 2014 років. Дві виставки влаштовані на першому поверсі – «Знаряддя для виготовлення тканини та одягу» та «Національне відродження. Українська символіка».

До 1989 року Музей історії сільського господарства Волині, який на той час обмежувався стаціонарною експозицією в Будинку культури селища Рокині, утримувався за рахунок коштів дослідної станції, як структурний підрозділ відділу пропаганди та інформації. У вересні 1989 року Музей відокремлюється від дослідної станції, яка відмовилась його утримувати. Причиною цього, на нашу думку, були суспільні зміни того часу і Музей, який створювався, як зазначено у Зверненні дослідної станції, як «науково-пропагандистський заклад», тепер став просто непотрібним науковцям-аграріям. Тоді ж Музей реєструється як окрема юридична культурно-освітня установа [Експонати; Першому]. І того ж 1989 року вітряком із с. Четвертня Маневицького району було започатковано експозицію скансену.

Сьогодні саме відкрита експозиція – скансен, створений завдяки зусиллям першого

директора О. Середюком, приваблює відвідувачів. Скансен складається із житлових, господарських, виробничих і культових споруд, перенесених з різних населених пунктів Волині. Родзинкою скансену є об'єкти житлової архітектури, які наочно ілюструють життя наших попередників.

Найдавнішим щодо побутування є курна хата із с. Комарове Старовижівського району (тепер – Сереховичівська сільська громада Ковельського району), освячена 1875 року, перевезена до музею у 1990–1991 роках. Сьогодні саме курне житло викликає великий інтерес відвідувачів. Прикладом може бути обговорення в соцмережах світлини курної хати 1910 року із с. Кримне того ж району. Світлина набрала понад чотири сотні коментарів, що засвідчує велику увагу до етнокультурних надбань, зосібна і народної архітектури. На Волині курні житла зберігались ще до 1950–60-х років. Увагу до курної хати підсилює давня глинобитна піч, влаштована на дерев'яних брусах і дощатому настилі, та давній освітлювальний і частково димовивідний пристрій – посвіт (комин), закріплений в отворі стелі.

Хата із села Теклине Камінь-Каширського району датується серединою ХІХ століття, перевезена 2016 року. Її музейна назва – «хата з дворцем». Дійсно, з тильної сторони житло має наскрізну прибудову, яка складається із трьох частин: «пукліт» – уздовж хати (житлового приміщення), «комірка» – при коморі, а дворець – проти сіней об'єднував два попередні приміщення.

Хата із с. Острів'я Шацького району 1804 року, перевезена до скансену 2010 року. Це тридільне житло у плані «хата» + «сіни» + «комора». Вхід до хати через невелике «крилечко», утворену відгородженням частини комори.

«Хата з ванькиром» із с. Березовичі Володимир-Волинського району споруджена 1902 року, перевезена до скансену першою із житлових споруд. Virізняється поділом житлової частини на власне «хату» і «ванькир» – приміщення за перегородкою, яку зазвичай утворює грубка. Хати з ванькирами доволі нове явище у традиційному житловому будівництві, які з'явилися у 1920-х роках і поширилися лише наприкінці 1940-х у 1950-х роках.

З господарських споруд на сьогодні скансен має одну клуню, льох, оборіг. Збережена в музеї клуня (стодола) перевезена 1991 року із с. Лишнівка Маневицького району. Це традиційна для регіону будівля стовпової конструкції, з чотирисхилим солом'яним дахом на двох сохах. Двері – по центру споруди, де розміщений тік для обмолоту снопів, з двох боків – засторонки для зберігання снопів, сіна, соломи. Збереглась велика діжка на зерно з дерев'яними обручами. Музей почав відновлення унікальної пам'ятки народної архітектури – клуні з плетеними стінами і чотирисхилим солом'яним дахом на двох сохах. Клуня привезена із с. Березовичі Володимирського району разом із «хатою з ванькиром». Але, на жаль, з часом розвалилися. Поруч збудовані льох як зразок господарського будівництва Волині, і оборіг для сіна.

Виробничими спорудами є вітряк і кузня. Вітряк із с. Четвертня Маневицького району став першим об'єктом майбутнього рокинівського музею-скансену [7]. Кузня із с. Гута Лісівська Маневицького (тепер – Камінь-Каширського) району перевезена до музею 1990 року. Тут збережене все ковальське начиння: міх, горно, наковальня, старі інструменти [8, с. 98–102].

Музейна капличка Вознесіння Господнього спеціально збудована, але за кресленнями, віднайденими у львівському Музеї народної архітектури та побуту. Це невеличка церква, яка колись стояла у селі Жадень Дубровицького району Рівненської області [8, с. 92–96].

Важливою формою актуалізації культурної спадщини у Музеї історії сільського господарства Волині – скансені є культурно-розважальні і навчальні заходи, які

проводяться з перших років існування закладу. Зі свят, які збирають багато відвідувачів, є Івана Купала, приурочене до дня літнього сонцестояння. Беручи участь в різних дійствах: плетіння вінків і пускання їх на воду; виготовлення Марени та Івана; стрибання через вогонь поодиночі і парами; міні-фестиваль Купальських пісень; загадування бажання і проходження через вогняну браму; - катання на конях – верхи і на бричці; показові виступи бойових мистецтв та елементів козацького характерництва; майстер-клас гончара, ляльки-мотанки та української іграшки; ходіння босоніж по склу і розпеченому вугіллю; частування кулішем і варениками. Присутні не тільки розважались, а й пізнавали народні традиції, знайомились із скансеном. Початок весни у Музеї починали з інтерактивного свято весняного рівнодення «Весна іде-мир несе!». Взимку Музей проводить свято «Зима у скансені», приурочене до циклу різдвяно-новорічних свят. Масовістю відрізняються свята «Вода-party», «Козак-party», «Гончар-party», «Свято води» та ін. 10-річна Мирослава із Бахмуту, відвідавши «Козак-party», тішилась, що їй вперше з початку війни вдалось так гарно розважитись: «Я каталася на канатах, робила печиво, виготовила глечик із глини». У травні 2023 і 2024 рр. Музей, разом з ІГ «Робототехніка для дітей», провели в скансені змагання з повітряних зміїв, в яких взяли участь здобувачі освіти з понад десяти закладів освіти [2–4; 12–13].

Традиційними стали майстер-класи з розписування дерев'яних іграшок, виготовлення традиційних писанок (майстер-клас «Писанко, ти символ України») і писанок-зернівок («Писанка-зернівка. Шлях через покоління»), виготовлення ляльок-мотанок та іграшок із трави та ін. Кілька відгуків є свідченням того, наскільки важлива така форма музейної роботи: «Мій внук сьогодні написав свою першу писанку. Була вражена тим, як він вибирав кольори і візерунки. Дякую Музею історії сільського господарства Волині – скансен. Рокині за прекрасний майстер-клас». Зважаючи на значне переміщення мешканців України у зв'язку з Великою війною, Музей проводить майстер-класи і для дітей військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб [2; 10].

Музей проводить екскурсії та майстер-класи для військових, які проходять лікування та реабілітацію в медичних закладах Волині. Вони виготовляли брелоки зі шкіри, гончарили на гончарному крузі, створюючи глиняні посудини. Для підняття настрою воїнам співали учасники гурту з Княгинівського Будинку культури. Географія військових дуже широка: Тернопіль, Дніпро, Кропивницький, Харків, Вінниця, Хмельницький, Рівненщина, Львівщина, Одеса, є чимало волинян [2; 9].

У програмі пізнавальних заходів Музею – зустрічі з нагоди днів народження відомих людей. Щороку організують заходи до шевченківських днів, як то інтерактивна екскурсія «Побут та традиції минувшини крізь призму творчості Тараса Шевченка», яка завершується частуванням улюбленою стравою Кобзаря – варениками. Екскурсію відвідали ліцеїсти Княгинівського ліцею, школярі з м. Острог та ін., які познайомились з етнокультурними особливостями українців ХХ ст. та маловідомими фактами з життя Тараса Шевченка. До дня народження Івана Миколайчука, який за два роки до завершення земного життя побував на Волині, юним відвідувачам розповіли про митця і спробували відтворити один з кадрів фільму «Тіні забутих предків», До дня народження фото- та кіноаматорки Ірини Левчанівської (1913–2011) музей влаштував тематичну виставку «Далеке і близьке» [2; 11].

Проводяться тематичні екскурсії, приурочені до різних календарних свят або ж популяризації декоративно-ужиткового мистецтва, як то: «Піч – хатній оберіг», «Вишивка в інтер'єрі сільської хати» та ін. На сторінках в соціальних мережах співробітники Музею публікують численні повідомлення про святково-обрядову культуру українців, одяг, вишивку, гончарство, соломоплетіння та ін. [2–3].

Фотосесіями у вишиванках відзначається в Музеї День вишиванки. Сюди приходять здобувачі освіти із Рокинівського ліцею, приїздять гості з Луцька та ін. Музей влаштовує і професійні фотосесії. Дня української хустки (7 грудня) Музей щорічно влаштовує флешмоб, до якого доєднуються й учні ліцеїв [2].

Щорічно Музей приймає у себе учнів Луцької художньої школи, які приїздять сюди на пленери, особливо влітку. Зважаючи на те, що творчі роботи учнів експонуються на виставках, зосібна й за кордоном, це також популяризує нашу спадщину. А викладачі школи взяли участь в арт-пінкіку «Графіка: Скансен очима дитини», організований в рамках мініпроєкту Ради Європи «Організація та проведення арт-терапевтичних занять під відкритим небом за участю арт-терапевтів і психологів для дітей та підлітків з числа ВПО та мешканців громади з акцентом на представників національних меншин, які постраждали від війни» [2].

Музей відвідують й учні Луцької музичної школи № 3, зокрема, учасники ансамблю народної музики «Ми волиняни», які знайомляться з експозицію і беруть участь у розвагах [2].

Вже стало традицією завершувати навчальний рік у гуртках Центру національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства у Музеї-скансені, де учні різних шкіл мають можливість отримати пізнавальну мандрівку; взяти участь у краєзнавчо-пошукових перегонах з елементами спортивного орієнтування на тему: «Волинь – Земля Українська»; покататися на кінній упряжці та дегустувати страви національної кухні [2].

У Музеї проходить Чемпіонат Волинської області серед юнаків та дівчат зі спортивного туризму, присвяченого подвигу захисників та захисниць України. Окрім змагань з водного, пішохідного і велотуризму, учасники чкмпіонату мають нагоду познайомитися зі скансеном [2].

Учасників і гостей з різних куточків України збирає фестиваль «Дух незламних» (2023, 2024), який поєднує в собі демонстрацію національних бойових мистецтв, квестів, конкурсів, майстер-класів, гутірок, козацьких спортивних ігор, фехтування, метання ножів, сплаву на каяках, виступів творчих колективів та ін. А на «Військовій пошті» можна було задонатити кошти на покупку дронів, залишити написи просто на автівках, які вирушать на фронт [2].

До участі різних заходах Музей активно залучає школярів та студентів. До прикладу, здобувачі освіти взяли участь в національно-патріотичному заході «З Україною в серці». Розділившись на команди, студенти представили їх пісню, емблемою, взяли участь у патріотичному танцювальному флешмобі, випробували себе в орієнтуванні на місцевості, туристській смузі перешкод, в етнографічному квесті. А під час екскурсії музеєм познайомились пам'ятками архітектури музею. А ще – смакували куліш і з вірою у Перемогу виконали пісню «Червона калина». А сердечка з побажаннями воїнам, виготовлені руками студентів, були передані захисникам [2].

На завершення наведемо відгук однієї з відвідувачок Музею: «Осередок, де серце прокидається, а розум згадує дитинство і басусине село. Були там не одноразово... Чудове місце для сімейного відпочинку» [2].

Як бачимо, актуалізація культурної спадщини відбувається шляхом ознайомлення відвідувачів зі стаціонарними експозиціями та виставками і експозицією скансену. Музей має значний досвід проведення свят, фестивалів, майстер-класів, квестів, ігор, флешмобів, змагань (зокрема, козацькі забави), пленерів, арт-пінкіків, фотосесій в національному вбранні і для молодят, наметовий табір для дітей та ін., які є важливою формою національно-патріотичного виховання і утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Джерела та література

1. Експонати – музею історії сільського господарства Волині. Звернення Волинської державної сільськогосподарської дослідної станції. Рукопис. Фонди Музею історії сільського господарства Волині – скансену.
2. Музей історії сільського господарства Волині-скансен. Рокині <https://www.facebook.com/volynskansen/>
3. Олександр Середюк. Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100002178042390>.
4. Патріотично і без тривоги: Під Луцьком відгуляли сімейний пікнік «Козак-party». URL: <https://www.volynnews.com/news/all/patriotychno-i-bez-tryvoh-pid-lutskom-vidhulialy-simeynyy-piknik/> (дата зверн. 12.04.2024).
5. Першому заступнику Волинської обласної ради п. Пирожіку О. В. Рукопис. Фонди Музею історії сільського господарства Волині – скансену.
6. Середюк О. М. Скарбниця історії Волині: Історико-красознавчий нарис. Луцьк. Надстир'я. 1998. 122 с.
7. Середюк О. Крила з минулого: науково-етнографічне видання. За матеріалами експозиції Музею-скансена Волині. Луцьк, 2024. 104 с.
8. Середюк О. Мудрість поліщуків: науково-етнографічне видання. За матеріалами експозиції Музею-скансена Волині. Луцьк, 2024. 136 с.
9. Стежинами предків: як на Волині ремеслами та фольклором реабілітували військових. Волинські Новини. 04.12.2023. https://www.volynnews.com/news/all/stezhynamy-predkiv-iaak-na-volyni-remeslamy-ta-folklorom-reabilitovuvaly-viyskovykh/?fbclid=IwY2xjawFjSodleHRuA2FlbQIxMQABHYjTkmqi-XUUq3RWciuegOdmHvvx54IHVz-hG6h59SMoimXcRbgVkhA46w_aem_MWHf83bbTvBZ-0em-WyxFw (дата зверн. 20.08.2024).
10. У музеї біля Луцька створювали писанки із зернових культур. Фото. Волинські Новини. 29.04.2024. https://www.volynnews.com/news/all/u-muzeyi-bilia-lutska-stvoriuvaly-pysanky-iz-zernovykh-kultur/?fbclid=IwY2xjawFjRq9leHRuA2FlbQIxMQABHbbWmOlliMxE2WAliYVHGn5i krpwainTMxqHQsKLNpZECp_yRILqi0nyWHQ_aem_GrNyqhsQD5F43Xp2IYP1yw
11. У музеї поблизу Луцька розкажуть про Шевченка та почастиють варениками. URL: https://www.volyn.com.ua/news/264820-u-muzei-poblyzu-lutska-rozkazhut-pro-shevchenka-ta-pochastuiut-varenykamy?fbclid=IwAR2Zh11RrCrzW7ZIyJwBoYLxe7sA0pE BPqSS_BWISJ0Var_3k1ntUUnJGJ0_aem_AThqhducZgyB8cwEfx9Hn96KvL8sPo4FZcfF-EsR1bM4G8D5U_jVU_WvP5Zza_PSB4A49IQj3As2o3Dby2tEijk (дата зверн. 07.07.2023).
12. У музеї просто неба біля Луцька – сімейна «Гончар-party». Кличуть усіх охочих. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-muzeyi-prosto-neba-bilia-lutska-simeyna-honchar-party-klychut-usikh-okhochykh/> (дата зверн. 12.04.2024).
13. У Рокинях відгримів Різдвяний вечір у скансені (2022). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yqXiZfmVeTg> (дата звернення: 17.01.2022).

УДК 069.6

Євгенія Ковальчук (Луцьк)

СУЧАСНІ МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ МУЗЕЮ

У статті йдеться про застосування сучасних маркетингових інструментів для визначення стратегічного та операційного музейного маркетингу. Сформульовано можливості встановлення реалій і перспектив розвитку музею на основі вивчення SWOT-аналізу і PEST-аналізу (STEP) музейного закладу. У дослідженні використано результати SWOT-аналізу і PEST-аналізу окремих музеїв Волинської області, проведеного нами зі студентами спеціальності «Музезнавство,